

UDK: 016:949.75,,1929/1944" (100=862)
 Pregledni članak
 Primljeno: 10. III. 1994.

Publikacije domobransko-ustaškog pokreta u izbjeglištvu i iseljeništvu 1929.–1944. – II. dio

JERE JAREB

Saint Francis College, Loretto, Pennsylvania, SAD

Autor na temelju dugogodišnjeg prikupljanja i istraživanja prikazuje publikacije domobransko-ustaškog pokreta u izbjeglištvu i iseljeništvu od 1929. do 1944. godine. Razlaže pedesetak publikacija različitog sadržaja na hrvatskom i stranim jezicima, koje su izlazele kraće ili duže u Europi i prekomorskim zemljama. Ukazuje na njihovo značenje te napose opisuje osobe-pokretače pojedinih glasila. U ovom broju donosimo publikacije na hrvatskom.

20) *HRVATSKI DOMOBRAN*. *Glavno glasilo organizacije »Hrvatski Domobran«*. (Buenos Aires). Tjednik. Izlazio od 12. lipnja 1931. do 28. rujna 1944. većinom na osam stranica.³⁹ Prvi broj je označen: godište II., broj 1., 12. lipnja 1931., i u uvodniku je rastumačeno da je to nastavak zagrebačkoga *Hrvatskog Domobrana* iz 1928. godine. Urednikom je bio od br. 1., 12. lipnja 1931., do broja 42., 26. ožujka 1932., dr. Branimir Jelić, a od broja 43., 2. travnja 1932., do broja 45., 16. travnja 1932., dr. Branimir Jelić i Ante Valenta. Od broja 46., 23. travnja 1932., pa nadalje urednik je Ante Valenta,⁴⁰ s kratkim prekidom od oko devet mjeseci, od rujna 1934. do svibnja 1935., kada je Valenta boravio u Sjedinjenim Američkim Državama. Plan je bio da se Valenta stalno nastani u Sjedinjenim Američkim Državama i preuzme uređivanje tjednika *Nezavisna Hrvatska Država* u Pittsburghu, ali on nije uspio dobiti stalni boravak u SAD-u. Oko godinu

³⁹ Datum prestanka izlaženja lista javila mi je Višnja Pavelić, Poglavnikova kći u pismu od 18. travnja 1983. Ona posjeduje komplet toga tjednika. Zahvaljujem joj javno za taj podatak. Marko Sinovčić, *Hrvati u Argentini i njihov doprinos hrvatskoj kulturi* (Buenos Aires, vlastita naklada, 1991.), tvrdi za tjednik *Hrvatski Domobran* da je, »uz kratki prekid u 1940/41., izlazio trinaest godina s nakladom od oko 4000 primjeraka«, str. 32, opaska 32.

⁴⁰ Ante Valenta (Klis, kotar Split, 1. kolovoza 1905. – Buenos Aires, početkom 1975.). Kao mlad čovjek dolazi u Argentinu u siječnju 1932. kao izaslanik Vrhovnog starješinstva Hrvatskog domobrana i preuzima brigu za organizaciju i tjednik *Hrvatski domobran* od dr. Branimira Jelića, koji se vraća u Europu u svibnju 1932. Polovicom 1933. dolazi u Argentinu Zlatko Fraisman Šalković, da bi ga pomagao i kasnije zamijenio. Valenta je bio određen da bude izaslanikom Vrhovnog starješinstva Hrvatskog domobrana u SAD-u, kamo je otputovao u rujnu 1934. i vratio se u Argentinu u svibnju 1935., jer nije mogao dobiti trajni boravak u SAD-u. Od tada do jeseni 1944. uređuje publikacije Hrvatskog domobrana skupa sa Zlatkom Fraismanom Šalkovićem.

dana prije odlaska Valente u SAD, u Argentinu je stigao polovicom 1933. Zlatko Fraisman,⁴¹ koji je pomagao Valenti pri uređivanju *Hrvatskog Domobrana*, a kad je Valenta boravio u SAD-u postao je njegovim urednikom. Poslije Valentova povratka iz SAD-a, obojica su sudjelovala u uređivanju *Hrvatskog Domobrana* do kraja izlaženja 28. rujna 1944.

Posjedujem 91 broj *Hrvatskog Domobrana*, i to od broja 1., 12. lipnja 1931., do uključivo broja 85., 28. siječnja 1933., te šest brojeva iz godišta 1935., 1938., i 1943. Posljednji broj koji posjedujem jest broj 547. od 25. studenoga 1943. Taj broj potpisuju kao vlasnici i urednici Ante Valenta i Aurelio Fraisman. Početkom rata u jesen 1939. organizacija Hrvatski domobran postala je samo kulturna organizacija i nije se prema naredbi argentinske vlade mogla baviti politikom. Tada je tjednik *Hrvatski Domobran* prešao u vlasništvo Valente i Fraismana i postao *Glasilo Hrvata Južne Amerike* (*Organo de la colectividad croata*), ali je i nadalje pomagao organizaciju Hrvatski domobran i poticao Hrvate da se učlanjuju u nju.⁴²

21) *GRIČ. Evropski prilog »Hrvatskog Domobrana« u Buenos Airesu.* Tjedne novine, izlazile su tiskane obično na četiri stranice, gdjegod na šest stranica, od siječnja 1932. do svibnja 1933. Tjednik nije imao označenu rednu godinu i broj izlaženja, nego samo datum izlaska. Novine su izlazile u Europi bez oznake mjesta izlaženja i tiskare. Na temelju slova i tiska nema sumnje da su se tiskale u maloj pokretnoj, ili ručnoj tiskari Glavnog ustaškog stana u Italiji, u kojoj se je tiskao i mjesečnik *Ustaša*. Bile su to novine potpuno neovisne o tjedniku *Hrvatski Domobran* u Buenos Airesu. Tjednik *Hrvatski Domobran* prenosio je članke iz *Griča*, kao što ih je prenosio i iz drugih novina.

Urednik nije označen, ali je bez sumnje to bio dr. Ante Pavelić. U prvom broju, koji posjedujem, od 16. siječnja 1932., na dnu prve stranice stoji: »SAOPĆENJE: Umoljavaju se svi čitaoci 'Griča', da sve dopise i predplate šalju na g. Ivana Kodanića, Wien IV, Wiedner Hauptstrasse 45. Iako se 'Grič' sada štampa kao prilog 'Hrvatskog Domobrana' u Buenos Airesu, Kodanić je rodoljubno voljan doprinijeti ovu žrtvu za hrvatsku stvar. Uprava.« To se saopćenje ponavlja i u daljnjim brojevima. U broju od 14. svibnja 1932. do kraja izlaženja na vrhu lista otisnut je četverouglasti štambilj: »Herausgeber und für Oesterreich verantwortlich Ivan Kodanić, Wien IV, Wiedener Hptstr. 45.« Dakle, Kodanić je označen kao izdavač i odgovoran za Austriju. Kada je u svibnju 1933. prestao izlaziti *Grič: Evropski prilog »Hrvatskog Domobrana«* u Buenos Airesu, naslijedile su ga polumjesečne novine *Nezavisna Hrvatska Država*, koja je počela izlaziti u Berlinu 1. lipnja 1933.

Nije moguće točno ustanoviti koliko je brojeva ovoga hrvatskoga *Griča* izišlo, jer kako navedoh, u svakom je broju naveden samo datum izlaženja, a ne

⁴¹ Zlatko Fraiman (gdjegod: Fraisman) Šalković (Biškupec kod Varaždina, 1911. – Buenos Aires, 2. siječnja 1971.). Kao mladi student prava odlazi u izbjeglištvo 1932. Polovicom 1933. dolazi u Argentinu pomagati Anti Valenti. Od tada do jeseni 1944. uređuje publikacije *Hrvatskog domobrana* i brine se za organizaciju.

⁴² NSB ima neoznačeni broj tjednika *Hrvatski domobran* iz 1939. a možda i kasnije: Anali LZ, nav. dj., Krizman, Ante Pavelić..., nav. dj., 80 i 88, upotrijebio je samo dva broja ovog tjednika: brojeve 52. i 53. od 11. i 18. lipnja 1932.

i redni broj izlaženja. Pretpostavljam da je izišlo oko 70 brojeva. Posjedujem u kopijama 27 brojeva izišlih između 16. siječnja 1932. i Uskrsa, 16. travnja 1933.⁴³

Grič: Evropski prilog »Hrvatskog Domobrana« u Buenos Airesu većinom je donosio kraće vijesti iz domovine i iseljništva. Gotovo svaki broj ima uvodni članak na prvoj stranici. Većinu uvodnika napisao je dr. Ante Pavelić. Uvodnike su pisali također dr. Ante Crvić, dr. Branimir Jelić i Luka Grbić. Kao potpisani surađuje također Vladimir Radić, sin Stjepana Radića.

22) *USTAŠA. Vijesnik hrvatskih revolucionara*. Izdaje Ustaša – hrvatska revolucionarna organizacija (U.H.R.O.), mjesečno na četiri stranice, od siječnja 1932. do rujna 1934. Svaki je broj označen mjesecom i godinom izdanja, ali ne i rednim brojem. Brojevi su obično izlazili potkraj mjeseca, za mjesec označen u dotičnom broju. List izlazi bez mjesta i adrese izlaženja, ali izlazi u ustaškom logoru u maloj pokretnoj ili ručnoj tiskari. U nekim je brojevima na kraju lista navedeno: »Tiskara Glavnog Ustaškog Stana, Velebit, Hrvatska«. Urednik je bio očito poglavnik dr. Ante Pavelić. Prije toga tiskanog izdanja izišla su dva šapirografirana broja u svibnju i srpnju 1930. Tijekom 1931. nije izišao ni jedan broj.

Od siječnja 1932. do rujna 1934. izišla su ukupno 33 broja. U svojoj kolekciji posjedujem originale ili kopije deset brojeva.⁴⁴ Krizman je upotrijebio brojeve od svibnja i lipnja 1932., Fikreta Jelić – Butić broj od srpnja 1932., a James Sadkovich broj od siječnja 1932., kojih nema u mojoj kolekciji.⁴⁵

Naslovna stranica šapirografiranog broja iz svibnja 1930. donesena je u faksimilu u listu *Ustaša* (Zagreb), XIV., broj 17., 23. travnja 1944., stranica 7, i na naslovnoj stranici tog lista, broj 19., 7. svibnja 1944. U tom broju *Ustaše*, na stranici 1, donesen je članak, »Uz naslovnu stranicu omota«, u kojem se kaže, da je pjesma otisnuta u tom prvom broju *Ustaše* iz svibnja 1930. iz Poglavnikova pera, a isto tako i članak, »Van s tuđinom«.

Naslovna stranica šapirografiranog broja *Ustaše* iz srpnja 1930. donesena je u faksimilu na stranici 9, lista *Ustaše* (Zagreb), broj 14.–15., 2. travnja 1944.

Gotovo u svakom broju *Ustaše* uvodni članak napisao je Poglavnik, to jest dr. Ante Pavelić. *Ustaša* je donosio kraće vijesti većinom iz domovine o tamošnjoj revolucionarnoj aktivnosti. List je imao stalnu rubriku, »Iz Glavnog Ustaškog Stana«, u kojoj su donesene vijesti i naredbe o organizaciji Ustaškog pokreta. Gotovo sve te kraće vijesti iz domovine, te obavijesti iz Glavnog

⁴³ To su brojevi iz 1932.: 16. i 22. I.; 6., 13., 20. i 27. II.; 14. i 21. V.; 4. i 25. VI.; 9., 16., 23. i 30. VII.; 20. VIII.; 3. IX.; 8. i 28. X.; 5. i 26. XI.; 17. XII. Iz 1933.: 1., 7., i 14. I.; 25. II.; 19. II. i Uskrs (16. IV.). Bogdan Krizman, *Ante Pavelić...*, nav. dj., 86–87 i 97–98, upotrijebio je četiri broja *Griča* iz 1932., koje nemam u svojoj kolekciji, i to: 16. i 23. IV.; 28. V. i još jedan neoznačeni broj iz listopada ili studenoga 1932.

⁴⁴ Posjedujem brojeve od veljače, travnja, te od kolovoza do studenoga 1932., brojeve za svibanj i listopad 1933., te brojeve za ožujak i travanj 1934. NSB posjeduje barem nekoliko brojeva ovog mjesečnika, *Anali LZ*, nav. dj.

⁴⁵ Krizman, *Ante Pavelić...*, nav. dj., 86; Fikreta Jelić-Butić, *Ustaše i nezavisna Država Hrvatska 1941.–1945.* (Zagreb, Sveučilišna naklada Liber i Školska knjiga, 1977.), 22 i 26; i James J. Sadkovich, *Italian Support for Croatian Separatism, 1927–1937* (New York, Garland Publishing, 1987.), 378, opaska 87.

ustaškog stana napisao je dr. Ante Pavelić. List *Ustaša* nije bio u javnoj prodaji, nego se slao organizatorima i zakletim ustašama.

23) *NEZAVISNA HRVATSKA DRŽAVA* (Berlin; Danzig; Glavni ustaški stan), polumjesečne novine izlazile od 1. lipnja 1933. do 1. listopada 1934. Ukupno su izišla 32 broja, i to brojevi 1., 1. lipnja 1933., do 13., 1. prosinca 1933. u Berlinu; brojevi 14., 24. prosinca 1933., do 22., 1. svibnja 1934., u Danzigu, te brojevi 23., 16. svibnja 1934., do 32., 1. listopada 1934., u Glavnom ustaškom stanu u Italiji.

Od broja 1. do broja 13., koji su izišli u Berlinu, navodi se na vrhu prve stranice: »Uprava i uredništvo: Nowawes bei Berlin, Wilhelmstrasse 100. Izdavač i vlasnik za 'Hrvatski Domobran': Dr. Ante Pavelić. Urednik: Dr. Branimir Jelić, Berlin.« Na četvrtoj, posljednjoj stranici, navodi se na njemačkom jeziku da je odgovorni urednik dr. Branimir Jelić, te da se novine tiskaju kod: Dr. W. Brner, Nowawes bei Berlin, Wilhelmstrasse 100. Od broja 14. do broja 22., koji su izišli u Danzigu, navedeno je i nadalje da je dr. Ante Pavelić izdavač i vlasnik novina. Urednikom i odgovornim urednikom naveden je: Hans Duwensee, Zoppot, Knigstrasse 23, Danzig, osim broja 15., 16. siječnja 1934., u kojem je, pored Duwenseea, naveden također kao urednik dr. Branimir Jelić. Novine su se tiskale kod: A. W. Kalemann G. m. b. H., Danzig. Od broja 23. do broja 32., *Nezavisna Hrvatska Država* tiskala se u pokretnoj tiskari Glavnog ustaškog stana, koja se nalazila u ustaškom logoru u Italiji. Na zadnjoj stranici novina uvijek je označeno da se tiskaju u: Hrvatska tiskara u Zagrebu. Za vlasnika i izdavača i nadalje je označen dr. Ante Pavelić, a urednikom Josip Milković.⁴⁶ Adresa od broja 23. za »sve dopise, članke, pisma, adrese i predplate« do uključivo broja 30., 1. rujna 1934., bila je: Anton Zidar (to jest Ante Pavelić), Postfach 532, Lugano I, Švicarska. U broju 31., 16. rujna 1934., navedeno je da adresa u Luganu više ne postoji, te da se ubuduće sve šalje na: Postfach 78, Berlin W. 15. U posljednjem broju 32., 1. listopada 1934., navedeno je da ni berlinska adresa više ne postoji. Odmah ispod te obavijesti stavljen je »Oglas«, u kojem Ivan Kodanić oglašuje da njegova adresa glasi kao i prije: Wiedener Hauptstrasse 45, Wien IV. Očito napuštanje švicarske i berlinske adrese bilo je povezano s marseilleskim atentatom.

Posjedujem 24 broja u originalu i kopijama. Hrvatski etnički institut, 4851 Drexel Boulevard, Chicago, Illinois 61618, ima komplet ovih novina.⁴⁷

Nezavisna Hrvatska Država donosila je većinom vijesti iz domovine i iz organizacija Hrvatskog domobrana. U svakom broju bio je jedan članak iz pera dr. Ante Pavelića, bilo potpisan, bilo nepotpisan.

24) *NEZAVISNA HRVATSKA DRŽAVA*. Sjeverno-američki prilog N. H. D. (New York). Glavno glasilo Hrvatskog domobrana za Sjedinjene Države i

⁴⁶ Josip Milković (Senj, 13. veljače 1909. – Brissago, Švicarska, 19. veljače 1966.). Živi u izbjeglištvu 1931.–1938. Alfabetar u Hrvatskoj enciklopediji prije travnja 1941. Za vrijeme rata državni tajnik za promidžbu te kao takav državni tajnik u ministarstvu udružbe odnosno kasnije tajnik u predsjedništvu vlade. 31. XII. 1942. imenovan je glavnikom stalnog trgovačkog predstavništva NDH u Zürichu, Švicarska, gdje ostaje do kraja rata. Poslije rata živi u Švicarskoj.

⁴⁷ NSB ima možda komplet ovih novina kao i neke brojeve američke NHD: *Anali LZ*, nav. dj.

Kanadu. List izlazi 15 dana poslije europskog izdanja od broja 5., 15. kolovoza 1933., do broja 18., 15. ožujka 1934. Od broja 12., 30. studenoga 1933., do broja 18. navedeno je: »Izdavač i vlasnik za 'Hrvatski Domobran' Dr. Ante Pavelić. Urednik: Ante M. Došen, 11 West 42 Street, New York City«. ⁴⁸ List je do uključivo broja 14., 30. prosinca 1933., izlazio samo na dvije stranice. Od broja 15., 30. siječnja 1934., izlazi samo na četiri stranice.

Posjedujem u kopijama i originalima komplet ovih novina. Novine su na prvome mjestu donosile vijesti organizacije Hrvatski domobran u Sjedinjenim Američkim Državama i Južnoj Americi, te vijesti iz Hrvatske i Europe.

Objavljen je mali broj članaka iz pera Karla Tomasa ⁴⁹ i Ante Došena.

U broju 16., 15. veljače 1934., doneseno je pismo Međunarodnog odbora za političke zatvorenike, upućeno D. Leonidu Pitamicu, jugoslavenskom poslaniku u Washingtonu, na originalnom engleskom jeziku, ali nedatirano. Pismo je potpisao veći broj američkih književnika i javnih radnika. ⁵⁰

25) *NEZAVISNA HRVATSKA DRŽAVA* (New York; Pittsburgh). Izlazi u New Yorku kao samostalni polumjesečnik, a ne prilog europske *N.H.D.*, na četiri stranice, od broja 19., 1. travnja 1934., do broja 25., 1. srpnja 1934. Na naslovnoj stranici u desnom uglu stoji: »Glavno glasilo Hrvatskog Domobranstva u Sjedinjenim Američkim Državama i Kanadi«, a u lijevom uglu: »Izdavač i vlasnik za 'Hrvatski Domobran' dr. Ante Pavelić. Urednik: Ante M. Došen«. Posjedujem u kopijama brojeve 19. i 21. – 23. Hrvatski etnički institut u Chicagu ima brojeve 24. i 25. Nisam mogao ustanoviti je li bilo gdje sačuvan broj 20., 15. travnja 1934.

Broj 26., 21. srpnja 1934., izašao je u Pittsburghu na četiri stranice velikog formata, 44 x 57 cm, kao tjednik. Od tada do broja 8., 21. veljače 1942., *N.H.D.* izlazi tjedno. Od broja 14., 2. travnja 1938., do kraja 1941. izlazi na osam stranica. U godištima 1933. i 1934. brojenje se nastavlja od broja 5., 15. kolovoza 1933., početnog priloga europskog izdanja *N.H.D.*, do broja 48., 29. prosinca 1934. U III. godištu, 1935., izašla su 52 broja, u 1936. 53 broja, u 1937. 52 broja, u 1938. 53 broja, u 1939. 52 broja, u 1940. 52 broja, u 1941. 52 broja i u 1942. 8 brojeva. U podnaslovu je stajalo: »Glavno glasilo Hrvatskog Domobranstva u Sjevernoj Americi«. Tjednik je izdavala organizacija Hrvatski domobran u Sjedinjenim Američkim Državama, a urednikom je bio Ante Došen od početka do uključivo broja 51., 17. prosinca 1938. Od broja 52., 24. prosinca 1938., do kraja izlaženja urednik je Luka Grbić, dotadašnji pomoćnik urednika Došena.

Na 30. svibnja 1941. Glavno starješinstvo Hrvatskog domobrana u Sjedinjenim Američkim Državama raspustilo je organizaciju i prodalo tjednik *N.H.D.*

⁴⁸ Ante Došen (Gospić, 18. lipnja 1895. – Nica, Francuska, 27. studenoga 1977.). Sin je poznatoga hrvatskoga političara Marka Došena (1859.–1944.). Za vrijeme prvoga svjetskog rata časnik je u austro – ugarskoj vojsci i postiže čin kapetana. Zarobljen je u Rusiji i bori se za vrijeme građanskog rata na strani »bijelih«, to jest protiv Crvene armije. Poslije 1920. nekoliko je godina u domovini, a onda 1924. seli u SAD. U SAD-u je aktivan u hrvatskom i ruskom iseljeništvu. Bliski je prijatelj dr. Branimira Jelića.

⁴⁹ Karlo Tomas, iseljenik u SAD-u nakon prvoga svjetskog rata, živi u New York Cityju. Hrvatski rodoljub aktivan u Hrvatskom domobranu. Umro u New Yorku 1970-ih godina.

⁵⁰ »A Letter from the International Committee for Political Prisoners to the Yugoslav Minister at Washington«. Prema *Hrvatskom narodnom pravu* (San Francisco), broj 5., prosinac 1933., pismo je bilo datirano 24. studenoga 1933.

dotadašnjem uredniku Luki Grbiću iz nominalnu cijenu od jednog dolara. Tjednik je od tada označen: »Nezavisno glasilo američkih Hrvata«.

Posjedujem više od 30 brojeva u originalu tjednika *N.H.D.*, a komplet ima Hrvatski etnički institut u Chicagu. Pregledao sam pažljivo taj komplet i napravio oko 100 stranica rukopisnih bilježaka iz njega.

U svakom broju *Nezavisne Hrvatske Države* bilo je jedan ili više članaka, ali glavni dio novina zauzimale su vijesti iz hrvatskog iseljništva i domovine. Dr. Ante Pavelić uputio je za Novu godinu 1937. značajan proglas, koji je objavljen u broju 53., 26. prosinca 1936., pod naslovom »Domobrani! Ustaše!«. Uoči potpisivanja talijansko-jugoslavenskog ugovora o prijateljstvu, 25. ožujka 1937., Pavelić je napisao analizu tadašnjega hrvatskog političkog položaja vjerojatno znajući, da s tim ugovorom nastupa razdoblje njegove šutnje pod naslovom »Politički položaj«, objavljen u brojevima 13.–16., 27. ožujka, te 3., 10. i 16. travnja 1937. Na temelju stila zaključujem da je Pavelić objavio mnogo nepotpisanih kraćih vijesti i komentara tijekom 1937. i prvih mjeseci 1938.

26) *HRVATSKO NARODNO PRAVO* (San Francisco), mjesečne novine, ali neredovitog izlaženja, od travnja 1933. do rujna 1935., većinom na četiri stranice, velikog formata. Izdavač: Croatian National Publishing Company (Hrvatska narodna tiskovna zadruga). Urednik: Luka Grbić.

Posjedujem originalne brojeve: Godište I. (1933.), brojevi 2.–5., rujna–prosinca; godište II. (1934.), brojevi 1.–8., izlazili su mjesečno, ali u siječnju, ožujku, travnju i svibnju brojevi nisu izišli; godište III. (1935.), brojevi 1.–5., siječanj–lipanj, jer broj u ožujku nije izišao. Posjedujem također nepotpuni broj, bez glave, tako da sa sigurnošću ne mogu reći, koji je to broj po redu, ali po sadržaju taj je broj izišao u rujnu 1935. Iz broja 2., rujan 1933., vidi se da je prvi broj vjerojatno kao pokusni izišao u travnju 1933.⁵¹

Glavni dio sadržaja bile su iseljeničke i domovinske vijesti. Posebna pozornost posvećena je organizacijskim vijestima domobransko-ustaškog pokreta. Većina članaka nije potpisana, ali bez sumnje potječu iz pera Luke Grbića. U listu povremeno surađuju dr. Ante Pavelić, dr. Branimir Jelić, Vladimir Radić, a Vjekoslav Luburić je objavio, vjerojatno svoj prvi, članak pod naslovom »Herceg-Bosna je hrvatska i ustaška«, *H.N.P.*, II., broj 4., kolovoz 1934., 1.

27) *CROATIAPRESS* (Glavni ustaški stan u Italiji), od svibnja do rujna, ili početka listopada, 1934. Novinska služba na hrvatskom jeziku.

Polumjesečnik *Nezavisna Hrvatska Država* (Glavni ustaški stan u Italiji), broj 23., 16. svibnja 1934., donosi kratku obavijest pod naslovom »Novinski ured Vrhovnog Starješinstva«, stranica 1, u kojoj se, među ostalim, kaže:

»Kod Vrhovnog Starješinstva Hrvatskog Domobrana postrojen je novinski ured, koji je već počeo svojim radom. Novinski ured brine se, da se svemu hrvatskom novinstvu u inozemstvu, a napose novinstvu hrvatskog domobranstva, namakne čim više novinskoga gradiva i vijesti, da tako hrvatski narod u vanjskome svijetu a i u Domovini bude čim točnije obaviješten o svim važnim događajima. U tu svrhu izdaje na hrvatskom jeziku 'Croatia Press', koja donša vijesti i članke.«

⁵¹ U broju 2., rujan 1933., ima vijest: »Sveta Vincenza mučenica u Blatu na Korčuli klub u San Franciscu«, str. 3. Iz te se vijesti razabire, da je *H.N.P.* najavilo svečanost sv. Vincenze za njezinu god. na 28. travnja. Broj 2., rujan 1933., zabilježen je pod naslovom »Nova hrvatska borbena novina«, u *Nezavisna Hrvatska Država*, Berlin, br. 10., 16. X. 1933., 3.

Vijesti *Croatiapress* redovito su se poslije toga prenosile u domobransko-ustaškom novinstvu. Očito je *Croatiapress*, hrvatska novinska služba, bila objavljivana u vrlo ograničenom broju primjeraka, možda tipkana na pisaćem stroju u desetak kopija.

Nisam imao na uvid nijedan broj *Croatiapress* na hrvatskom jeziku.

28) *HRVATSKA RIJEČ*. Glasilo borbene Iseljene Hrvatske u Sjedinjenim Državama i Kanadi (Pittsburgh), povremene mjesečne novine, od siječnja 1935. do možda 1938. Urednik nije označen, ali br. 1. uređio je bez sumnje Anton G. Zubak, koji je tada živio u Sharonu, Pennsylvanija. Adresa Hrvatske Riječi, navedena u broju 1., glasi: P.O. Box 217, Sharon, Pennsylvanija.

Posjedujem samo broj 1. iz siječnja 1935. Imao sam u ruci, uvezane sve brojeve *Hrvatske Riječi*. Napravio sam bilješke o svim izišlim brojevima, ali kod pisanja ovog rada te bilješke nisam mogao pronaći. Ako me sjećanje ne vara, *Hrvatska Riječ* izlazila je neredovito i prestala je izlaziti 1938.

Novine su bile polemičko-napadačke naravi. Smatralo se kako nije dostojno da se tjednik *Nezavisna Hrvatska Država* upušta u polemike i napade na protivnike. Radi toga je pokrenuta *Hrvatska Riječ*. Tako su mi više puta usmeno rekli, dok sam živio u New Yorku između 1952. i 1966., i Ante Došen i Anton Zubak.

29) *DOMOVINA. LA PATRIA. Organo de la Colectividad Croata en la Argentina. Organ Hrvata u Argentini* (Buenos Aires). Uredništvo i uprava: Calle Chacabuco 145, Buenos Aires. Mjesečne novine, počele izlaziti u lipnju 1944., a prestale vjerojatno poslije nekoliko brojeva.

Posjedujem broj 2., 8. srpnja 1944., tiskan na osam stranica. Nije označeno tko je urednik i svi su članci anonimni. Novine podupiru politiku dr. Ante Pavelića i pozivaju Hrvate da se učlanjuju u *La Defensa del Hogar Croata, Hrvatski domobran*, Lima 1196, Buenos Aires. Budući da je tada još izlazio tjednik *Hrvatski Domobran*, pojava ovog mjesečnika možda znači rascjep u redovima organizacije *Hrvatski domobran*, ili možda razlaz između Ante Valente i Zlatka Fraisman-Šalkovića.

IV.

Kalendari ili godišnjaci 1933.–1942.

Od jeseni 1932. do jeseni 1941. izišlo je ukupno deset godišnjaka domobransko-ustaškog pokreta. Nije izišao godišnjak za 1935., očito jer je tada bilo sve usmjereno na obranu atentatora na kralja Aleksandra, a i jer su organizacije *Hrvatskog domobrana* u Južnoj i Sjevernoj Americi očekivale da će godišnjak za 1935. izići u Europi, kao što je izišao za 1934. U jesen 1941., jedini put u izdavanju godišnjaka, tiskana su dva godišnjaka: jedan u Pittsburghu, a drugi u Buenos Airesu. Posjedujem sve izišle godišnjake.

30) *HRVATSKI DOMOBRAN KALENDAR 1933*. Uz suradnju hrvatskih rodoljuba i pisaca uredio Ante Valenta. (Buenos Aires): Naklada organizacije Hrvatski Domobran (1932.), 112 stranica + omot.⁵² (Biblioteka Hrvatskog Domobrana, broj 2).

U kalendaru surađuju redom tiskanja: dr. Ante Pavelić, Ivan Žuvanić, Ante Valenta, Stanko Hranilović, dr. Branimir Jelić, Luka Grbić, Slavko Dugački, Marko Došen, Josip Milković, te pučki pjesnici Jure Perlain i Franjo Radoničić.

31) *NEZAVISNA HRVATSKA DRŽAVA GODIŠNJAK 1934*. Izdao i uredio Dr. Mile Budak. (Berlin, 1933.). Druck: Dr. W. Brner, Nowawes. 138 stranica + 2 stranice oglasa + omot.⁵³

Sadržajem to je najbolji domobrankskoustaški godišnjak. U njemu surađuju redom tiskanja: dr. Ante Pavelić, Marko Došen, Zlatko Šalković-Frajsman, Ante Brkan, Joža Milković, Stjepan Salopek, Ivan Perčević, Stanko Hranilović, Mile Budak, Mijo Gavranović, Matija Slišković, Ćiril Kralj, dr. Andrija Artuković, Ante Valenta, dr. Stijepo Perić, Luka Grbić, Ante Bubalo, Stjepan Milas i Mijo Bzik.

32) *HRVATSKI DOMOBRAN GODIŠNJAK (KALENDAR) 1936*. Uredio: Ante Valenta. Biblioteka Hrvatskog Domobrana, br. 7. Pittsburgh, Penna, U.S.A., i Buenos Aires, Argentina, (1935.), 207 stranica + 1 stranica oglasa + omot. Tiskano u Buenos Airesu kod: Tallers Gráficos de Krasilovsky y Pertzovsky.

U godišnjaku surađuju redom tiskanja: Ante Valenta, Zlatko F. Šalković, pučki pjesnik Franjo Radonić, dr. Mile Budak, Miroslav Miličić, pjesnik Dragutin Siladji, Mirko Jalšić, Luka Grbić, dr. Milan Ivšić, Karlo W. Batrinski. U tekstu se nalazi desetak stranica oglasa.

33) *HRVATSKI DOMOBRAN GODIŠNJAK (KALENDAR) 1937*. Uredio Ante Valenta. Biblioteka Hrvatskog Domobrana broj 9. Pittsburgh, Penna, U.S.A., i Buenos Aires, Argentina, (1936.), 192 stranice + omot. Tiskano u Buenos Airesu kod: Talleres Gráficos Krasilovsky y Pertzovsky.

Suradnici slijedom tiskanja bili su: Ante Valenta, pjesnik Dragutin Siladji, Hrvoje Hrvatinić (dr. Mladen Lorković?), Ivan Vitez Trnski, dr. Rudolf Horvat, Franjo Radonić (pripovijest). Milutim Mayer, Luka Grbić, Zlatko F. Šalković, Fran Binički (pripovijest) i dr. Mile Budak. Oko deset stranica oglasa nalazi se u tekstu.

34) *HRVATSKI DOMOBRAN GODIŠNJAK (KALENDAR) 1938. CROATIAN ALMANAC*. Uz suradnju hrvatskih rodoljuba i pisaca uredio: Ante M. Došen, Pittsburgh, PA., U.S.A., i Buenos Aires, Argentina: Naklada organizacije Hrvatski Domobran u Sjevernoj Americi, (1937.), 240 stranica + omot. Tiskano kod: International Printing Company. Pittsburgh, PA., SAD.

Suradnja je uglavnom nepotpisana ili pseudonimna. Najvažniji je članak Hrvoja Hrvatinića (dr. Mladena Lorkovića?), »Dvije politike«, u kojem je

⁵² NSB posjeduje primjerak: *Grada...*, nav. dj., knjiga 9., broj 25249.

⁵³ NSB posjeduje primjerak: *Grada...*, nav. dj., knjiga 9., broj 25305. *HIT: Periodika* pogrešno pretpostavlja da je godišnjak izišao u Buenos Airesu: IP-0121.

istaknut razlaz s dr. Vladkom Mačekom i njegovom politikom. Objavljene su također pripovijesti Mile Budaka i Jure Pavičića. Dvadesetak stranice oglasa.

35) *HRVATSKI DOMOBRAN GODIŠNIAK (KALENDAR) 1939. CROATIAN ALMANAC*. Uz suradnju hrvatskih rodoljuba i pisaca uredio: Ante M. Došen, Pittsburgh, PA., U.S.A., i Buenos Aires, Argentina: Naklada organizacije Hrvatski Domobran u Sjevernoj Americi, (1938.), 192 stranice + omot. Tiskan u Sjedinjenim Američkim Državama.

Suradnja je uglavnom nepotpisana ili pseudonimna. Hrvoje Hrvatinić (dr. Mladen Lorković?) piše »Dvadeset crnih godina« u povodu 1. prosinca. Mihovil Sertić i Jure Pavičić surađuju s pripovijestima, a Marko Došen s dvije pjesme: »Ante Starčević« i »Jezik roda moga – roda hrvatskoga«. Dvadesetak je stranica oglasa.

36) *GODIŠNIAK (KALENDAR) HRVATSKOGA DOMOBRANA 1940. CROATIAN ALMANAC*. Pittsburgh, PA., U.S.A., i Buenos Aires, Argentina: Naklada organizacije Hrvatski Domobran, (1939.), 159 stranica + 41 nepaginirana stranica oglasa + omot. Urednik nije označen, ali bez sumnje to je bio Luka Grbić, tadašnji urednik tjednika *Nezavisna Hrvatska Država*. Tiskano kod: International Printing Company, Pittsburgh, Pennsylvania, SAD.

Pored nepotpisane suradnje sudjeluju člancima redom tiskanja slijedeći pisci: dr. Ante Pavelić, dr. Branimir Jelić, dr. Božidar Mugić, Ivan Perčević, Luka Grbić, Franjo Budak, Nikola Šulentić, Karlo Krmpotić, Rudolf Erić i Mirko Jalšić. Članak dr. Ante Pavelića pretiskan je iz *Nezavisna Hrvatska Država Godišnjak 1934.*, ali to nije označeno. Na stranicama 32–48 donesen je »Apel iseljenih Hrvata Sjeverne i Južne Amerike na evropske državnike i na čitav kulturni svijet«, potpisan od mnogobrojnih Hrvata. Taj je apel služio kao predložak za memorandum na engleskom jeziku, predan javnosti u obliku brošure velikog formata 25. svibnja 1939., koji je obrađen u ovom radu pod brojem 17). Na stranicama 146–159 doneseni su članci sa slikama o šest hrvatskih katoličkih župa u Sjedinjenim Američkim Državama.

37) *GODIŠNIAK (KALENDAR) HRVATSKOG DOMOBRANA 1941. CROATIAN ALMANAC*. Pittsburgh, PA., U.S.A.: Naklada organizacije Hrvatski Domobran, (1940.), 148 stranica + 52 nepaginirane stranice oglasa + omot.⁵⁴ Urednik nije označen, ali je to bez sumnje bio Luka Grbić, tadašnji urednik tjednika *Nezavisna Hrvatska Država*. Tiskano kod: International Printing Company, Pittsburgh, Pennsylvania, SAD.

Pored nepotpisane suradnje sudjeluju člancima redom tiskanja: dr. Mile Budak, Ivo Perčević i Mladen Lorković. Članak dr. Mile Budaka pretiskan je iz *Nezavisna Hrvatska Država Godišnjak 1934.*, ali to nije označeno. Na stranicama 65–88 donesena je kratka kronika razvoja domobransko-ustaškog pokreta od 1929. do 1940. pod naslovom »Nova epoha hrvatskog naroda«.

38) *CROATIAN ALMANAC 1942*. Pittsburgh, Pennsylvania, U.S.A.: Izdan od tjednika *Nezavisna Hrvatska Država*, (1941.), 136 stranica + 46 nepaginiranih stranica oglasa (na tim nepaginiranim stranicama oglasa nalaze se: »Znamenite godine (1897.–1939.)« i »Glavna politička umorstva od godine 1865.«) + omot. Urednik nije označen, ali je bez sumnje to bio tadašnji urednik tjednika *Nezavis-*

⁵⁴ NSB posjeduje primjerak: *Grada...*, nav. dj., knjiga 9., broj 24823.

na *Hrvatska Država*, Luka Grbić. Tiskano kod: International Printing Company, Pittsburgh, Pennsylvania, SAD.

Članci su uglavnom nepotpisani. Prenosi se nekoliko potpisanih članaka iz domovinskog tiska koje su napisali: Milivoj Karamarko, Stjepan Tomičić, Dušan Žanko, »Tuga«, pjesma u povodu smrti Ivke Budak. Popilius Tanasija (pseudonim svećenika Ilije Severovića) objavljuje opširnu pripovijest, »Čika Andrija i kaluder Avakum«, stranice 55–96.

39) *HRVATSKI DOMOBRAN GODIŠNJAK 1942*. Posvećeno Oslobođitelju dr. Anti Paveliću. Uredili: Ante Valenta i Zlatko Fraisman. Buenos Aires: Naklada »Hrvatski Domobran«, (1941.), 152 stranice + omot. Tisak je završen 26. prosinca 1941. kod: Imprenta »Abaco«, calle Chacabuco 661, Buenos Aires.

Suradnja je uglavnom iz domovine. Među ostalim, donosi se životopis dr. Ante Pavelića na hrvatskom i kastiljanskom jeziku, zatim Poglavnikov govor održan 21. svibnja 1941., te govor dr. Mile Budaka održan u Križevcima u ljeto 1941. Dr. Mladen Lorković piše članak »Pola godine opstanka Nezavisne Države Hrvatske«. Donesena je i pripovijest Mile Budaka »Jožica tejaci«, stranice 85–100.

V.

Knjige i brošure na hrvatskom jeziku 1929.–1937.

40) Dr. Ante Pavelić, osudom beogradskoga državnoga suda od 17. srpnja 1929. na smrt osuđeni hrvatski narodni zastupnik, »Uspostava hrvatske države trajni mir na Balkanu«, *Hrvatski list i Danica Hrvatska Kalendar za prostu godinu 1930.* (Sedmo godišće). New York, N.Y.: Hrvatski Publishing Co., Inc., (1929.), stranice 33–54.

Posjedujem kalendar. U literaturi se spominje ovaj rad kao brošura, ali nisam imao u rukama tu brošuru, ako je uopće izašla.

41) Ivan Šarić, *Kad krv lije kralju od Srbije*. Buenos Aires: Hrvatski Domobran, 1932., 32 stranice.

Pjesme hrvatskog radnika Ivana Šarića. Brošura je izašla početkom ožujka 1932.: *Hrvatski Domobran* (Buenos Aires), III., broj 39., 5. ožujka 1932., stranica 6. Knjigu sam imao u ruci. To bi trebala biti prva knjiga Biblioteke Hrvatskog domobrana u Buenos Airesu. Prve četiri knjige te biblioteke nisu označene. Od knjige pete pa dalje navedeno je na svakoj knjizi: Biblioteka Hrvatskog Domobrana Br. 5 i t.d.

42) *ZA NEZAVISNU DRŽAVU HRVATSKU. POVODOM TROGODIŠNICE »SOFIJSKE DEKLARACIJE« ZA ZAJEDNIČKU BORBU HRVATA I MAKEDONACA*. Naklada »Griča«, 1932., 46 stranica + omot.

Posjedujem kopiju. Očito je brošura izašla u nakladi tjednika *Grič: Evropski prilog »Hrvatskog Domobrana« u Buenos Airesu*. Tiskana je u ustaškom logoru u Italiji, gdje je izlazio i tjednik *Grič*, u pokretnoj tiskari Glavnog ustaškog stana. Tisak i slova su ista kao i u tjedniku *Grič*.

43) *Ustaša – hrvatska revolucionarna organizacija, USTAV USTAŠE, HRVATSKE REVOLUCIONARNE ORGANIZACIJE*. Tisak i naklada Glavnog ustaškog stana 1932. god. (Brošura ima 8 nepaginiranih stranica džepnog formata, 11,5 x 14,5 cm. Tekst Ustava, stranice 3–8).

Posjedujem originalni primjerak, koji je bio vlasništvo Ustaškog stožera Sjeverne Amerike. General Vjekoslav Luburić pretiskao je u knjizi, opisanoj pod brojem 45. ovog rada, ovaj Ustav, stranice 164–168.

44) *Ustaša – hrvatska revolucionarna organizacija, PROPIS O USTAŠKOJ DISCIPLINI*. Tisak i naklada Glavnog ustaškog stana god. 1932. (Brošura ima 12 nepaginiranih stranica, od kojih su prazne stranice 2, 11 i 12, džepnog je formata, 11,5 x 14,5 cm. Tekst Propisa..., stranice 3–10).

Posjedujem originalni primjerak, koji je bio vlasništvo Ustaškog stožera Sjeverne Amerike.

45) *Ustaša – hrvatska revolucionarna organizacija, PROPIS O PROVAĐANJU USTAŠKE ORGANIZACIJE, O NOVAČENJU, UDJELBI I PRISEGI*. Tisak i naklada Glavnog ustaškog stana 1932. godine. Nemam te brošure i nisam je imao u ruci. Ante Došen, koji je u jesen 1933. bio imenovan stožernikom Ustaškog stožera Sjeverne Amerike – kako mi je rekao usmeno više puta – predao je ovu i tri druge brošure, obrađene ovdje pod brojevima 43., te 45.–47., generalu Vjekoslavu Luburiću. General Luburić objavio je te četiri brošure u knjizi: general Diaz de Villegas, *Napadaj i obrana* (Treći svezak knjige *Revolucionarni rat*). Preveo sa španjolskoga general Drinjanin (to jest, Vjekoslav Luburić). Madrid: Izdanje »Drina«, 1966., 207 stranica. U knjizi je general Drinjanin napisao raspravu, »Primjena strateških načela i tehnike revolucionarnog rata na hrvatske prilike«, stranice 71–204. U tome radu objavljene su te četiri ustaške brošure na stranicama 163–189. *Propis o provadanju ustaške organizacije...*, pretiskan je na stranicama 168–181. Vjerojatno je originalna brošura imala 16 stranica.

46) *Ustaša – hrvatska revolucionarna organizacija. PROPIS O USTAŠKOJ ODORI, OPREMI I ZASTAVI*. Tisak Glavnog ustaškog stana 1932. god.

Nemam te brošure i nisam je imao u ruci. Pretiskao ju je Vjekoslav Luburić, nav. dj., str. 181–185. Vjerojatno je brošura imala 8 stranica.

47) *Ustaša – hrvatska revolucionarna organizacija. PROPIS O VRAĆANJU U DOMOVINU*. Tisak i naklada Glavnog ustaškog stana 1932. Na kraju teksta ova je brošura datirana: »Iz glavnog ustaškog stana, 1. srpnja 1932.«.

Nemam te brošure i nisam je imao u ruci. Pretiskao ju je Vjekoslav Luburić, nav. dj., str. 185–189. Vjerojatno je u originalu imala osam stranica.

U *Ustaši*, kolovoz 1932., tiskana je obavijest Glavnog ustaškog stana o brošurama, koje su ovdje navedene pod brojevima od 43. do 47., koja glasi:

»Glavni ustaški stan dostavio je svim ustaškim funkcionerima propise, što su odštampani kao posebne knjižice, a isto tako i ustaški ustav. U svakom od tih propisa navedeno je u zadnjoj točki, da su ti propisi izdani kao priručnici pojedinim ustaškim funkcionerima, da se njima služe i po njima ravnaju. Glavni ustaški stan i ovim putem upozoruje, da je dužnost svakog ustaškog funkcionera strogo paziti na to, da nijedan od tih propisa, kao ni ustaški ustav ne dode u nepozvane ruke. To nisu knjižice štampane u svrhu da se dijele, nego su štampane za to, da budu pri ruci samo ustaškim funkcionerima, da ih oni prouče, da se po njima mogu ravnati, i da ih mogu čitati i tumačiti ustašama prigodom novačenja i zaprisizanja.

Svaki je stoga ustaški funkcioner odgovoran za svaki primjerak što ga je primio, te ga ima strogo kod sebe čuvati i iz ruku nikome ne davati.«

Bogdan Krizman, *Ante Pavelić i ustaše*, objavio je u prilogu dokument iz ustaškog arhiva pod naslovom »Službovnik ustaške vojske«, stranice 533–554. Koliko sam mogao do sada ustanoviti, taj dokument nije bio objavljen tiskom. Nastao je vjerojatno u proljeće 1934., kada je nastala stanovita reorganizacija ustaškog pokreta. Nije ovdje mjesto da o tome opširnije progovorim. Spominjem samo jednu činjenicu. Prema Ustavu, objavljenom tiskom polovicom 1932., ustaška zakletva polagala se »ustaškom vodstvu«, a ne osobno Poglavlniku. U ovom dokumentu koji je objavio Krizman, zakletva se polaže osobno Poglavlniku. Ustaša se zaklinje da će »bezuslovno izvršavati sve naloge Poglavlника« (točka 6, stranica 534).

48) Ante Valenta, Izaslanik Vrhovnog Starješinstva Hrvatskog Domobrana, sastavio, *SPOMENICA TROGODIŠNJICE »HRVATSKOG DOMOBRA NA« I OTKRICA ZASTAVE*. Buenos Aires, 12. svibnja 1934., 32 stranice + 8 nepaginiranih stranica slika + omot. Posjedujem brošuru. Pretpostavljam da je to broj 3., Biblioteke Hrvatskog domobrana.

49) Dr. Mile Budak, *HRVATSKI NAROD U BORBI ZA SAMOSTALNU I NEZAVISNU HRVATSKU DRŽAVU*. (Youngstown, Ohio, SAD): Izdanje Hrvatskog Kola u Sjedinjenim Državama i Kanadi, (svibanj, 1934.), 188 stranica.⁵⁵

Posjedujem uvezanu knjigu, koju mi je darovao Josip Kraja, u čijoj se je tiskari knjiga tiskala. O toj sam knjizi pisao u Budakovu životopisu, »Prilog životopisu dra Mile Budaka«, Mile Budak: Pjesnik i mučenik Hrvatske: Spomen–Zbornik o stotoj godišnjici rođenja 1889.–1989. (Uredio Vinko Nikolić, Barcelona: Knjižnica Hrvatske Revije, 1990.), stranica 31–32, cijeli moj rad obuhvaća stranice 21–95.

50) *Krvlju k slobodi*. Buenos Aires, 1935. Pjesme. Knjigu nisam imao u ruci. Prva omotna stranica knjige donesena je u faksimilu na stranici 176, *Hrvatski Domobran Godišnjak (Kalendar) 1937*. Oglašena je također kao domobransko izdanje u tjedniku, *Hrvatski Domobran*, 13. lipnja 1938., stranica 17. Pretpostavljam da je to broj 4., Biblioteke Hrvatskog domobrana.

51) Ante Valenta, priredio, *TUMAČ NAČELA HRVATSKOG DOMOBRA NA. Kako je nastala tzv. »Jugoslavija« ili pravi uzroci pogibije Aleksandra u Marseille*. Biblioteka Hrvatski domobran, br. 5. Buenos Aires, rujana 1935., 95 stranica + omot.

Posjedujem kopiju knjige. Na stranici 2. donesena je ova posveta: »Ovu knjigu posvećujem vodi hrvatske oslobodilačke borbe Doktoru ANTI PAVELIĆU kao znak naše neograničene odanosti i zavjeta, da ćemo u borbi ustrajati do ostvarenja samostalne hrvatske seljačke republike.«

52) August Šenoa, *Zlatarevo zlato*. Buenos Aires, 1935. Knjigu nisam imao u ruci. Oglašena je kao izdanje Hrvatskog domobrana na drugoj omotnoj stranici u *Hrvatski Domobran Godišnjak (Kalendar) 1937*. Pretpostavljam, da je

⁵⁵ NSB posjeduje knjigu: *Grada...*, nav. dj., knjiga 2., broj 4384.

to bila knjiga broj 6., Biblioteke Hrvatskog domobrana. *Hrvatski Domobran Godišnjak (Kalendar)* 1936. bio je broj 7., Biblioteke Hrvatskog domobrana.

53) Dr. Ante Pavelić, ustaški poglavnik, *LIJEPA PLAVOJKA: ROMAN IZ BORBE HRVATSKOG NARODA ZA SLOBODU I SAMOSTALNOST*. Biblioteka Hrvatskog domobrana, br. 8., Buenos Aires, (1936.), 287 stranica + omot. Predgovor napisao A. V., to jest Ante Valenta, stranice 4–6.

Imam ovo prvo izdanje. Poslije rata izišlo je drugo izdanje pod originalnim naslovom: Dr. Ante Pavelić, *Liepa Plavka. Roman iz borbe hrvatskog naroda za slobodu i nezavisnost*. Buenos Aires: Hrvatski nakladni zavod »Domovina«, 1954., 317 stranica. Ante Valenta je u prvom izdanju izmijenio »plavka« u »plavojka«. Treće izdanje izišlo je 1969.: Ante Pavelić, *Liepa plavka. Roman iz borbe hrvatskog naroda za slobodu i nezavisnost*. Madrid: Domovina, 1969., 370 stranica + 23 nepaginirane stranice dokumenata iz godina 1934.–1936. u faksimilima. Postoji još jedno neautorizirano izdanje: Ante Pavelić, *Lijepa plavojka: roman iz borbe hrvatskog naroda za slobodu i samostalnost*. Chicago: Hrvatska štamparija, 1968., 256 stranica. Očito je ovo novo izdanje kopija izdanja iz 1936. Po godini izdanja ovo neautorizirano chicaško izdanje trebalo bi biti treće izdanje, a madridsko izdanje četvrto.⁵⁶

54) Karlo W. Batrinski, »*ZA DOM SPREMNI*«. *SLIKA IZ LIČKOG USTANKA IZ NEDAVNE PROŠLOSTI*. Chicago: (Vlastita naklada, 1937.). Tisak: Sorcich Pain Shop, South Chicago, Illinois, 23 stranice + omot.⁵⁷

Posjedujem brošuru. Igrokaz u stihovima. Bio je izveden na mnogim domobransko-ustaškim priredbama.

S U M M A R Y

THE PUBLICATIONS OF THE DOMOBRAN-USTASHA MOVEMENT IN DIASPORA, 1929–1944

Following a long period of research and collection, the author presents publications of the Domobran-Ustasha movement, which were published outside of Croatia. He presents over fifty publications in Croatian and foreign languages, which were published in Europe, South and North America. Those publications include books, periodicals, brochures, and almanacs. In addition to giving the basic information about their founders, the author provides a critical evaluation of these publications.

⁵⁶ NSB ima drugo, treće i četvrto izdanje, ali nema prvog izdanja iz 1936.: HIT: Knjige, brojevi: IT-00687 – IT-00689. I ja posjedujem drugo izdanje iz Buenos Airesa i treće iz Madrida.

⁵⁷ Karlo W. Batrinski (Slavonija, 1886. – Chicago, 4. kolovoza 1937.). Umro od udara teretnjaka na ulici. Živio u Chicagu od 1929., neko vrijeme uređivao u Chicagu tjednik *Hrvatska*. Suraduje u domobransko-ustaškom pokretu od 1933. pišući članke i pjesme. Izlazak njegove brošure, *Za dom spremni*, zabilježila je *Nezavisna Hrvatska Država*, br. 16., 17. travnja 1937., pod naslovom »Priznajmo rad domobrancu Batrinskome«, str. 4.